

יוסף אברך

מצבת-זכרון למורה העברי בגימנסיה העברית של "תרבות" בקובל.

נולד בשנת 1892 בקובל להורים אדוקים וחסידים. אביו, בן-ציון השוחט — בעל קומה זקופה והדרת-פנים, אחד השו"בים המנוסים והנכבדים בעיר ואמו, פסיל השוחטנית ("פעסיל די שוחט'קע") — בת-טובים ויראת-שמים, שפני צדקת צרופים וסגופים לה, ידעה כל מאמרי חז"ל בע"פ והתפללה תפלת-לחש בכוונה שלוש פעמים ביום כגבר. עוד בילדותו גלה "יוסקה" בן השוחט כשרונות נעלים וכסופים עצומים ללמודים ולמדעי השכלה. רגיש, אימפולסיבי ומלא תנועה,

התבלט "יוסקה" מבין חבריו, חניכי ה"חדר" שבשכונת ה"עיר" ("שטאט") — מקום שם עמד ביתם המהודק והמכונס בין בתי-העץ הצפופים שבשכונה, — והיה המדריך המקובל על ה"חברה" והמנצח על המשחקים, השעשועים ותעלולי-הנוער. אולם דעתו לא היתה רק למשחקים. עודנו נער לא הסתפק בלמודי ה"חדר" ולא בספורי המעשיות של ספרות-הילדים, שמלא כרסו בהם ללא ספוק. הוא מחפש אחרי "ספרים חיצוניים" ממשיים שיגלו לו חידת-עולם, שהוא עומד לפניו תוהה ומחריש לדעת פשר החזון הגדול של הסנה הבוער באש ואיגנו אוכל... הוא מחפש והוא מוצא אותם. והוא מסתכן ומתגנב אתם לעליית-הגג. סמוי וחבוי מעין-רואים הוא בולע אותם ושוקע בהם בכל ישותו ומהותו. מזוקק וצרוף אחרי התעלמות של ימים מספר, הוא "מתגלה" לפני חבריו, אוספם

בצוותא באחד הערבים כששמים מכוכבים פרושים על ראשם והלבנה הבהירה משקיפה עליהם ב"עיני יעקב אבינו" וצופה לה בין מפלשי העבים למרחקים געלמים. והוא מגלה להם את ה"סוד" הכמוס בלחישת-מסתורין, בהשבעת-קונם לשמירת-אמונים, בל יגלה הדבר, חלילה, ברבים: רואים אתם, חברה, את הכוכבים הללו? לא "כוכבים" הם כלל, אלא עולמות כעולמנו ממש... ולבנה זכה זו "עיניה" אינן עינים. אלא בארות בארות חמר באדמה, — אדמת הלבנה... והשמים — הם, איש בל ישמע... אינם שמים, אלא חלק, חלל ריק של אור... מתוך קריאה מרובה בספרות הילדים, בעתונים ובירחונים למבוגרים, "יוסקה" רוכש לו ידיעה מלאה בשפה העברית והוא יזום רעיון החייאת הדבור העברי בחיים היומיומיים של ה"חברה" והוא מבצע את הרעיון בעקיבות נמרצת, מדבר עברית ומשפיע את הדבור על חבריו ההולכים בעקבותיו. בכל נפשו ומאודו הוא נתפס לרעיון הציונות והאישיות המקסימה של הרצל צודה את לבו והוא הוזה-חווה עליו בחלום ובהקיץ ומרבה עליו את הדבור בשיחות עם החברים לכל עת מצוא.

בשנת 1904 כשנתקבלה הידיעה המעציבה על מות הרצל, אוסף "יוסקה" את חבריו ברחוב, מרצה לפנייהם הרצאה נלהבת על הרצל ולסיום דבריו מרים את ידו הימנית ונשבע חגיגית: "אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני"... והשבועה הזאת, אם כי לא שכח את ירושלים מעולם, נתקיימה...

אמו של "יוסקה", פסיל השוחטנית, עקרת-בית, בעלת-חנות למכלת בשוק ה"עיר", חרשתנית לעשיית דיו לממכר, טרודה עד צואר בבית ובחנות — זקוקה היתה לעתים קרובות לעזרתו של "יוסקה", ובאחד הימים היא מציעה לו ללכת אתה לטחנת-העיר לשם טחינת דגן לקמח למכירה. יוסקה קופץ על המציאה ושש אלי-הודמנות-סיוור בטחנת-הרוח הרומזת לו משכבר הימים בכנפי העץ שלה הענקיות והמסתוריות... בסקרנות יתר ובחקרנות מזורזת אין הוא מניח מידו דבר בטחנה שלא יגשש בו ולא יתחקה על שרשו, מסתכל באבני-הרחיים — ברכב ובשכב — תוהה על סבוב הגלגלים והרצועות העוטפות אותם, שוטפות ועושות את דרכן חלילה, מתלהב ממרוצן, מלטפן, תופשן ונתלה עליהן... את הטחנה העמידו בעוד מועד. יוסקה חזר הביחה מבית-החולים כעבור שבועיים, כשידו הימנית אבודה לו...

מכאן ואילך חלה תמורה יסודית וגורלית בחייו. ההורים מתחילים לחשוב ל"תכלית". יוסקה מסכים להשלח לארבע שנות-למודים לישיבה באודיסה, שיצאה לה מוגיטין ושהנהלתה השתתפו טובי סופרי דורנו וביניהן מנדלי וביאליק. כעבור ארבע שנים חוזר יוסקה הביתה מאודיסה מלא וגדוש. לא עברו ימים מועטים והוא נכנס להוראה. מיסד את בית-הספר העממי הראשון בקובל ותופס

אחת העמדות החשובות בחיים התרבותיים-הרוחניים שבעיר בכלל ובתנועה הציונית בקובל בפרט. עומד בשורה הראשונה של מחוללי תנועת ה"תרבות" בקובל ובהווסד הגמנסיה העברית הראשונה מיסודה של "תרבות" ע"י אשר פרנקפורט, תופס עמדת מורה ללמודי היהדות בגמנסיה, מחנך דור צעיר של חלוצים מסורים לעמם, לציונות ומגשימים בפועל את האידיאלים הלאומיים — משאת נפשו וחלום חייו, עליו חלם בילדותו — עד פרוץ המלחמה.

יוסף אברך היה אדם נעלה. אנין-דעת, איסטניס ואציל-רוח. עמקן בעל השקפת-חיים ריאלית נוקבת, וצופה לסדרי עולם נשאים ונשגבים, הלומי-צדק ומשפט נבואיים. חולם וגלוי-עיניים... הוגה דעות ועל ראש דעותיו והשקפותיו — בעיית עם-עולם, ישראל סבא הנצחי המעול, המקופח ומעולב ע"י אומות העולם הדוחקים את רגליו, הכיר והוקיר את החיים. העריץ את הטבע ואת חמודותיו. העריך והבחין את השגב ואת הפאר שבגלוייו ומצפנותיו. כמה וערג למצוא פתרונים לחידותיו של ה"לפני ולפנים", את התכליתיות של היצירה, שלא חדל להגות בה. אהב את החיים ונצמד אליהם בכל מיתרי ונימי נפשו. נתרשם ונתלהב מצפירי הצפר, מצלילי-האלם, ממקסם הנוף והשטיח הירוק-רענן שבשבילי השדה מחוץ לעיר, בו יצא בוקר-בוקר לשוח לרוח-היום, ממרקם טלית-התכלת של ה"טוריה", בה היה צולל וטובל עם עלות השחר ובעלם-איש ובה היו משתפכים שיחו והגיגו הנלהב ליוצר עולם ומלואו...

בפרוץ המלחמה הסובייטית-גרמנית, כשהצהיר היטלר הצהרתו הידועה

יוסף אברך הי"ד בתקופת למודיו בישיבת אודיסה. אברך יושב השלישי מצד שמאל בשורה 2 (מלמעלה למטה), בשורה השלישית החמישי מצד ימין יושב המשורר ח. נ. ביאליק ז"ל

בה הודיע על כוונתו להשמיד יהדות אירופה והצהרה זו שודרה ברדיו. אותה שעה התרוצץ יוסף אברך בחדרו כלביא פצוע ושג: מה הוא חושב לו האידיוט, המטורף החצוף הזה?! עולם — הפקר, לית דין ולית דייק?!.. העולם יתן לו לחסל יהדות כולה באירופה?!.. היה לא תהיה! הוא מוכרח לנפול ונפול יפול!!!

בשנת 1942 הוצפפו כל יהודי קובל למגרש העיר ע"י הנאצים על מנת להוציאם להורג בכפר בכבה, 6 ק"מ חוצה לעיר בדרך רחוב בריסק, בקברים שנכרו להם מראש. מי יחוש ומי יגיד כמה עמוקים ואנושים היו יסורי-הגיהנום של המחוסלים ומי יכול לתאר לו יסורי-הנפש של המחוסל יוסף אברך, כשהוא ראה בעליל ש: העולם הוא הפקר! שלית דין ולית דייק! ואין איש מפריע מלבצע רציחת-מומה של עם שלם בממדים ובמתכנת שלא ידעה ההיסטוריה דוגמתם! או אז התחוללה בלבו סערת-געש שחרגה ממסגרת היחיד ונתרחבה לזעקת-שבר של עם שדוד לעין השמש על לא דבר. חלוש ואזול-יד בחיי יום-יום, פוחד ורועד מכל דאלי-גבר, קם הפעם יוסף אברך מבין שורות אלפי היהודים המובלים לטבח, אזור-חיל ועוז-רוח מופלאים, הגביה את קולו ואת ידו היחידה ופנה לבלי-חת — כפי שמוסרים עדי-ראיה — לעבר הגרמנים הרוצחים ונשא משא-זעם באוניהם, ירק מרה ובוז בפניהם ונבא תבוסתם הבלתי-נמנעת ביום הפקודה הקרוב המוכרח לבוא!..

ידו האחת בן-רגע נקטעה גם היא בחרב הרוצח. נורה על מקומו. נפל חלל. מתבוסס בדמו, קרא את הקריאה האמיצה האחרונה: עם ישראל חי! מות ונקם לנאצי הפושע! בשרותו לעמו, בהקדישו לו את כל כוחותיו בחייו ובהפגינתו את קיום העם מול חרב אויב, בהשיבו לו חרב-תוכחתו על ראשו, במותו — הוא מת מות-גבורים בחרוף נפש של יהודי גא ואמיץ-לב בגבורים המגינים על כבוד עמם. ת. ג. צ. ב. ה.

תהא נשמתו צרורה בצרור הגבורים הקדושים והטהורים וזכרו בל ימחה לעד!

* * *

מ ד ב ר י ו

המסורה התנ"כית מסבירה לנו את שורש השם גלעד, החבל החשוב בעבר-הירדן, שהיה תכופות לסלע המחלוקת בין השבטים העבריים בעבר-הירדן ובין המואבים והעמונים מדרום, והארמים מהצפון. הוא בא מן המליט: גל-עד, כלומר גל האבנים יהיה לעד

בין בני יעקב ובין בני לבן (בראשית ל"א, מ"ח) זאת אומרת, גל האבנים (וכאלה זרועות למכביר בגלעד) צריך לציין את הגבול האתני בין הארמים (בני לבן) ושבטי עבר־הירדן היהודים. הכתוב מדגיש באופן כזה את מה שנעשה לעובדה, כי עבר־הירדן היה לישוב קבוע של כמה שבטים מבני ישראל, ושעוד אבות השבטים הישראלים והארמים קבעו כבר וצינו את הגבולות.

* * *

עבר־הירדן — זוהי נחלת קדומים לשבטי־ישראל, ערש מולדתם החביבה, לפני כבשם את ארץ כנען.

* * *

שירת בלעס, שנהפך ממקלל למברך, אותה השירה האדירה על „אוהליו של יעקב כי טובו“ ועל „העם לבדד ישכן ובגויים לא יתחשבו“ (במדבר כ"ג, כ"ד) מסגרתה — נפות עבר־הירדן, והרקע שלה — השנאה חסרת האונים והפחד של המואבים מפני שבטי ישראל.

* * *

בפתיחה לספר כבר אתה מוצא את שמו של עבד־י: „אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן“ וכו' (דברים א', א'). סמוך לזה אתה מוצא הדגשה שניה: „בעבר הירדן בארץ מואב הואיל משה באר את התורה הזאת“ וכו' (שם, א', ה').

* * *

עבר־הירדן ממלא תפקיד חשוב בהשפעה התרבותית הנבואית, ביצירות השירה וברעיון האחדות של האמונה, העם והארץ. ברי לי, שברגע הנוכחי כשרשעי עמים אומרים לקפח את חיינו לא רק בתור קבוץ, אלא גם בתור אנשים — ספוחו של עבר־הירדן לשטח הבית הלאומי הוא משאת נפש, ולא מציאות. אבל חשוב לנו, שבהכרתנו לא יקטן ערך עבר־הירדן משאר חלקי־הארץ, שאנחנו לא נושא ממנו, ואז — עוד יושב לנו.

(מתוך מאמרו: „האירודנטה העברית והשתקפותה בתנ"ך“. גרס ב. קובץ היובל לכבוד מנהל הגמנסיון והליציאון „תרבות“ בקובל, מר אשר סרגקפורט, ליובל החמישים לחייו (1888—1938) ולמלאות שבע־עשרה שנה לקיום הגמנסיון (1921—1938). החוברת הופיעה בשנת תרצ"ט בעריכת יוסף אברך הי"ד.)